

УЛСЫН ШАЛГАЛТ - 2023

МОНГОЛ ХЭЛ

IX АНГИ

Аймаг/дүүрэг: .....

Сум: .....

Сургууль: .....

Анги: ..... Бүлэг: .....

Овог: .....

Нэр: .....

САНАМЖ, ЗӨВЛӨГӨӨ

- Эхийг анхааралтай уншаад, даалгавруудыг гүйцэтгээрэй.
- Шалгалт 80 минутад үргэлжлэх тул цагаа сайтар төлөвлөж, зөв хуваарилан, бүх даалгаврыг гүйцэтгээрэй.

Үнэгний дүү ямаан омогтой

Үнэгний дүүг хярс гэнэ. Амьтан судлалын шинжлэх ухаанд махан идэштний баг, нохдын овог, үнэгний төрөлд шар үнэг хярс гэсэн хоёр зүйлийн амьтан байдаг гэж томьёолжээ. Энэ нь энэ хоёрыг ах дүү гэдгийг нотолж буй хэрэг юм. Үнэг нь арай биерхүү, хярс нь давжаа. Мөч богинотой. Тийм учир үнэгийг ах, хярсныг дүү нь гэж хэлэхэд болох юм. Тэгвэл үнэгний дүү яадаг амьтан бэ?

Амьдралын хувьд ойролцоо, гэвч ааш авирын хувьд ялгаа бий. Үнэгийг зальтай гэдэг. Жинхэнэдээ түүнд зальсаад байх юм бага. Харин гүвээ даваад л мартдаг гэнэн зан бий. Хярс бол өөр. Хэрэв нэг зугтвал хэдэн уул давж нүхэндээ хүрч байж санаа амарна.

Тэр хээр тал нутгийн амьтан. Шөнийн амьдралтай гэж эрдэмтэд үздэг ч оготно, хулганад өдрөөр гөрөөлөхөөс аргагүй л дээ. Хавар хоёрдугаар сараас эхлэн эр, эмээрээ хослон нийлж, эм нь давхар биетэй болж үлдэнэ. Хээлээ тавь гаруй хоног тээж ямар нэг нүх олж хөнгөрдөг аж. Нүдээ нээгээгүй таван гавар төрүүлнэ. Гаврууд сар орчим эхийгээ хөхөж бор хоолонд ордог байна. Хоолонд орох үе нь үлийн цагаан оготнын үржлийн хугацаатай яг таардаг нь ашгүй дээ гэмээр. Хөхүүл эх өдөрт хоёр зуу шахам оготно устгадаг гэж эрдэмтэд тооцоолжээ. Тэгэхдээ устгадаг гэдэг үг нарийн учиртай шүү. /Иддэг биш/ Жишээлбэл, дөрвөн гавартай эх өдөрт дөчөөс тавин тооны оготно барьдаг байна. Барьсан оготнын жаран хувь нь хээлтэй, үлийн нэг төрөхдөө арваас арван нэгэн зулзага гаргадаг гэдгийг тооцвол хорвоод ирсэн болон ирэх гэж байсан хоёр зуун тооны үлийг нэг өдөрт цааш харуулжээ гэхээс яах вэ.

Бага байхад хазаар ногт чөдөр гээхэд "Алга болоод хононо доо, шөнө хярс зуугаад явчихдаг юм" гэж аав минь хэлдэг сэн. Нээрээ л маргааш нь эрээд олдохгүй. Сурын төрлийн юм олдвол нүх рүүгээ чирээд одно. Хүүхдүүд нь түүнийг булаацалдаж шүднийхээ загатнааг гаргадаг юм гэсэн. Шувууны өндөг ангаахайд хярс ёстой аранга. Үүрийг нь мэдвэл дуусгаж байж сална. Хоёр тогоруу хоёр талаас нь далавчаараа алгадаж унагаад байхад зуусан дэгдээхэйгээ хаяна гэж байхгүй. Гэдийгээд л давхиад байна. Ой руу орчихоор нь шувуунуудад ямар ч арга байхгүй. Бие биеэ аргадан гагалалдан гашууддаг юм гэсэн. Хэчнээн уйлсан ч амьтанд "хоолоо" өрөвдөх гэдэг дэмий зүйл билээ.

Чогчиго үнэгний дүүг хөөрхөн чаддаг. Яг өмнө нь үсэрч ойчно. Ухасхийхэд нь тавхан алхам нисээд шургачиж ойчоод байна. Үнэгний дүү шархадсан шувуу таарлаа гэж баярлан элдэж гарна. Чогчиго ийнхүү хуурч нүхнээсээ /Тэр нүхэнд амьдардаг шувуу/ өчнөөн хол аваачихаад нуруун дээр нь суун жиргэж тавладаг аж. Ёстой л "Молиго жанжин молийвоо" болжээ гэхээс өөр аргагүй. Хээрийн амьтан бөөстөх нь элбэг. Амьтан бүр л бөөснөөсөө салах гэж янз бүрээр үзнэ. Шувуунд түүлгэнэ, хад модонд шөргөөнө, хужир мараанд орно. хярс бол тун өвөрмөцөөр энэ золигоос салдаг байна. Тэр улаан шоргоолжны үүрэн дээр очоод хэвтчихдэг аж. Шоргоолж бужигнаж бөөс, хуурс, бусад шимэгч ямар л амьд юм байна бүгдийг нь дамжлаад авч оддог гэнэ. Бас л овжин арга шүү. Жижиг биетэй амьтан омогтой байдаг. Хярс ч бас омогтой. Морьтой элдэхэд гүйцэгдээд ирэхээрээ урдаас үсэрч цулбуур зуучаад тавихгүй, орилоод байна. Ороолгоод ч тавихгүй. Хэн нь дийлэхээ үзэх юм гэнэ. Их эд байгаа биз.

Ж.Мягмарсүрэн

Даалгавар 1. Зохиолч эхэд ямар асуудлыг дэвшүүлсэн бэ? 2 оноо

Зохиолчийн дэвшүүлсэн асуудал: .....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Даалгавар 2. Эхийн гол санааг илэрхийлж буй өгүүлбэрийг олж бичээд, яагаад гол санаа гэж бодож байгаагаа эхээс эш татан, өөрийн үгээр тайлбарлаарай. (3 оноо)
Эхийн гол санааг илэрхийлсэн өгүүлбэр:

.....
.....
.....

Тайлбар: .....

.....
.....
.....

Дэвшүүлсэн асуудлын талаар үзэл бодлоо баримтад үндэслэн илэрхийлж, өөрийн санааг дүгнэн бичье.

Даалгавар 3. Дэвшүүлсэн асуудлын талаар үзэл бодлоо бичээрэй. Үзэл бодлоо илэрхийлэх үгсийг ашигласан, тодорхой, бодитой, асуудалтайгаа уялдаа холбоотой байхад анхаараарай. 2 оноо
Миний үзэл бодол: .....

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Даалгавар 4. Өөрийн үзэл бодлоо үнэ цэнтэй, чухал гэдгийг батлах, дэмжих баримтуудыг бичээрэй. 3 оноо
Баримт 1: .....

.....
.....
.....
.....

Баримт 2: .....

.....
.....
.....
.....

Баримт 3: .....

.....
.....
.....
.....

Даалгавар 5. Үзэл бодол түүнийг батлах баримтаа нэгтгэн, санаагаа онцолж товч, тодорхой, ойлгомжтой дүгнэж бичээрэй. 3 оноо
Дүгнэлт: .....

.....
.....
.....
.....
.....

Засагч багш нарт:

Шалгалтын материалыг засаж оноожуулахаас өмнө засалт хийх багш нар бүгд материалыг уншиж, оноо өгөх нэгдсэн нэг ойлголттой болно.

Боломжтой бол засагч багш нар ажлаа хуваарилахдаа материалын тоог тэнцүүлж, таван багшид дөч дөчин материал гэх биш, бүх шалгуулагчийн 1-3-р даалгаврыг нэг багш, 4-7- даалгаврыг нэг багш, 8-р даалгаврыг гурван багш гэх мэтээр хуваарилах. Энэ нь шалгалтын дүн үнэн зөв, шударга, бодитой байхад эерэг нөлөөтэй.

Шалгалтыг зөвхөн 0, 1, 2, 3 гэх мэт бүхэл оноогоор дүгнэнэ. 0.5, 1.5, 2.5 гэх мэт бутархай оноог ямар ч тохиолдолд өгөхгүй.

Оноо өгөх зарчим:

Даалгавар 1. Нийт 2 оноо

Эхэд дэвшүүлсэн асуудлыг зөв тодорхойлсон бол 2 оноо

Эхэд дэвшүүлсэн гол асуудлыг олоогүй ч тодорхой хэмжээнд хөндсөн асуудлыг олсон бол 1 оноо

Эхэд дэвшүүлсэн асуудалтай хамаагүй зүйл олсон эсвэл асуудлыг тодорхойлоогүй тухай гэж ерөнхийлсөн бол 0 оноо /Цөөхөн үлдсэн мазаалайг хамгаалах тухай гэх биш мазаалайн тухай эм хариулт нь ерөнхий болно/

Даалгавар 2. Нийт 3 оноо

Эхийн гол санааг илэрхийлсэн өгүүлбэрийг олсон бол 2 оноо

Эхийн гол санааг илэрхийлсэн өгүүлбэрийг олсон боловч, өөр өгүүлбэр хамт бичсэн эсвэл цогцолбороор нь авсан бол 1 оноо

Эхийн гол санааг илэрхийлэх өгүүлбэрийг олж чадаагүй бол 0 оноо

Эхээс эш татан санаагаа батлан тайлбарласан бол 1 оноо

Гол санааг буруу тайлбарласан эсвэл эхээс эш таталгүй, өөрийн үгээр бичсэн бол 0 оноо

Даалгавар 3. Нийт 2 оноо

Үзэл бодол нь дэвшүүлсэн асуудалтай уялдаа холбоотой бол 1 оноо

Үзэл бодол нь дэвшүүлсэн асуудалтай холбоо хамааралгүй бол 0 оноо

Үзэл бодлоо илэрхийлэх үгсийг ашигласан бол 1 оноо

Үгсийг ашиглаагүй бол 0 оноо /Мөн даалгавар 1-ийг гүйцэтгэлгүй орхиж энэ даалгавар /Даалгавар 3/-ыг хийсэн бол энэ даалгаврыг бүхэлд нь 0 оноо/

Даалгавар 4. Нийт 3 оноо

Даалгавар 3-т бичсэн үзэл бодолтой хамааралтай бол 1 оноо

Ахин нэг өөр байр сууринаас хандсан бол 0 оноо /хэрэв энд 0 оноо авсан бол баримтыг зөрчилтэйд тооцно/

Өөрийн үзэл бодлыг дэмжсэн, баталсан буюу зөрчилгүй бол 1 оноо

Аль нэг баримт зөрчилтэй бол 0 оноо /өөрийн үзэл бодлын эсрэг, ташааруулж болох, худал зэрэг баримтууд нь зөрчилтэйд тооцогдоно/

Гурван баримт бичсэн бол 1 оноо

Нэг л баримт дутуу бол 0 оноо /Мөн даалгавар 1, 3-ыг гүйцэтгэлгүй орхиж энэ даалгавар /Даалгавар 4/-ыг хийсэн бол энэ даалгаврыг бүхэлд нь 0 оноо/

Даалгавар 5. Нийт 3 оноо

Даалгавар 3, 4-ийг хамааруулан нэгтгэн дүгнэсэн бол 1 оноо

Дүгнэлт нь тодорхой бөгөөд ойлгомжтой бол 1 оноо

Дүгнэлтээс асуудлыг шийдэх ямар нэгэн шийдэл, гарах арга зам эсвэл шинэ санаа гарсан бол 1 оноо

Дээрх шалгуурын аль нэгийг хангаагүй тохиолдолд харгалзах оноог хасна. Мөн даалгавар 1, 3, 4-ийн аль нэгийг гүйцэтгэлгүй орхиж энэ даалгавар /Даалгавар 5/-ыг хийсэн бол энэ даалгаврыг бүхэлд нь 0 оноо

Даалгавар 6. Нийт 2 оноо

Өгүүлбэрийн найруулгын алдааг бүрэн төгс зассан бол 2 оноо

Өгүүлбэрийн найруулгын алдааг дутуу хагас зассан бол 1 оноо

Найруулгын алдааг засаагүй, буруу зассан эсвэл өөр шинэ алдаа гаргасан бол 0 оноо

Даалгавар 7. Нийт 5 оноо

Бүгдийг зөв хөрвүүлсэн бол 5 оноо

1-2 үг алдаатай хөрвүүлсэн бол 4 оноо

3-4 үг алдаатай хөрвүүлсэн бол 3 оноо

5-6 үг алдаатай хөрвүүлсэн бол 2 оноо

7-8 үг алдаатай хөрвүүлсэн бол 1 оноо

9 ба түүнээс дээш үг алдаатай хөрвүүлсэн бол 0 оноо

Даалгавар 8. Нийт 20 оноо

агуулаа	оноо өгөх заавар	ОНОО
Сэдэв ба зорилго	Зорилгоо хангаж, эхийг бүхэлд нь учир шалтгааны уялдаа холбоотой бичсэн бол	5
	Учир шалтгааны уялдаа холбоо, цаг хугацаа, үйл явдлын дараалал бага зэрэг алдагдсан бол	4
	Учир шалтгааны уялдаа холбоо муутай ч сэдвийн дагуу бичсэн бол	3
	Сөрөг хандлагатай эсвэл нэг үйл явдлыг биш хэд хэдийг бичсэн бол	2
	Ямар нэгэн зохиол бүтээлээс санаа авсан, санааг давтсан бол	1
	Сэдэв, зорилгоос хазайсан, хуулсан бол	0
	<i>хийгээгүй бол</i>	X
Дүр дүрслэл	Дүр, дүрслэлийг оновчтой ашигласан бол	2
	Оновчтой биш ч дүрслэх ур маяг ашигласан бол	1
	Дүрслэх ур маяг ашиглаагүй, хүний хэлсэн үг зэрэг нь ялгарч мэдэгдэхээргүй бол	0
	<i>хийгээгүй бол</i>	X
Хэв маяг	Эх бүхэлдээ хүүрнэсэн өнгө аястай бол	2
	Эхийн ихэнх хэсэг хүүрнэсэн бол /дүр, орчноо танилцуулах гээд хэт их тоочих зэрэг алдаа гарсан бол/	1
	Эх бүхэлдээ өөр хэв маягтай бол	0
	<i>хийгээгүй бол</i>	X
Бүтэц	Эхийн бүтэц ойлгомжтой, догол мөр, зайгаар заагласан бол	3
	Эхийн бүтэц ойлгомжтой хэдий ч догол мөр зайгаар зааглаагүй бол	2
	Эхийн эхлэл, гол, төгсгөл хэсгийн аль нэг нь дутуу бол	1
	Эхийн бүтэц тодорхой зааггүй, санаа бүрэн биш бол	0
	<i>хийгээгүй бол</i>	X
Хэл зүй, найруулга	Хэл зүй найруулгын алдаагүй бол	3
	Хэл зүй найруулгын багахан алдаатай ч ерөнхий цогцолбор болоод бичвэрийнхээ найруулгад нөлөөлөөгүй бол	2
	Хэл зүй найруулгын алдаа нь тухайн цогцолбор болоод бичвэрийнхээ найруулгыг сулруулсан бол	1
	Хэл зүй найруулгын алдаа их бол /4+ алдаа/	0
	<i>хийгээгүй бол</i>	X
Үгийн тоо	180-210 хооронд бол	1
	Үгийн тоо их, бага бол	0
	<i>хийгээгүй бол</i>	X
Зөв бичгийн дүрэм	0-1 алдсан бол	3
	2-5 алдсан бол	2
	6-9 алдсан бол	1
	10+ бол	0
	<i>хийгээгүй бол</i>	X
Бичгийн соёл	Уншиж ойлгоход саадгүй бол /дармал байж болно/	1
	Уншиж ойлгоход хэцүү, үсэг, тэмдэг хооронд ялгаагүй бичсэн бол.	0
	<i>хийгээгүй бол</i>	X